

Wydział Pedagogiki i Psychologii
Zakład Socjopedagogiki Specjalnej

ZDZISŁAW KAZANOWSKI

*Zainteresowania młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie
w stopniu lekkim. Komunikat z badań*

Interests of Teenagers with Mild Intellectual Retardation.
A Communiqué from the Studies

Zainteresowania stanowią ważny komponent w realizacji celów edukacyjnych. Ich znaczenie wynika w szczególności z tego, że pozostają w ścisłym związku przyczynowo-skutkowym z potrzebami i aspiracjami. Pobudzają jednostkę do działania, czyniąc życie ciekawszym, a osobowość bardziej bogatą. Są więc ważnym składnikiem motywacji działania człowieka (R. Popek, S. Popek 1987). Jednocześnie nigdy nie osiągają takiego natężenia, że mogłyby zdeorganizować czynność. Osoby uczące się, u których dominującym motywem uczenia się jest zainteresowanie, nie są narażone na dezorganizujący wpływ nadmiernego natężenia motywacji (J. Reykowski 1978).

Zdaniem J. Reykowskiego, zainteresowania to „te ustosunkowania, które polegają na dążeniu do uzyskiwania coraz to nowych informacji o przedmiocie” (J. Reykowski 1978, s. 763). W podobny sposób określa je A. Gurycka, która stwierdza, że „zainteresowania to właściwość psychiczna, która przybiera postać ukierunkowanej aktywności poznawczej o określonym nasileniu i przejawia się w wybiórczym stosunku do otaczających nas zjawisk” (za: R. Łapińska, M. Żebrowska 1986, s. 773). Należy odróżniać zainteresowania od tzw. odruchu badawczego, stanowiącego bezwarunkową reakcję emocjonalną, wyzwalaną przez wszelkie bodźce wyróżniające się z tła.

Zainteresowanie jest rezultatem utworzenia systemu antycypacji (schematów poznawczych), tj. reprezentacji cech przedmiotów, a niezgodność informacji z utworzoną reprezentacją uruchamia tę motywację (J. Reykowski 1978, s. 787).

Zainteresowania są zjawiskiem powszechnym, jednak ich rozwój może być ograniczony. Niepełnosprawność fizyczna i psychiczna oraz ograniczone doświadczenie społeczne zubożają zainteresowania dziecka. Zainteresowania zależą także od wpływów kulturowych. Rodzice, nauczyciele oraz inne osoby dorosłe dostarczają dziecku okazji do nabywania takich zainteresowań, które dana grupa kulturowa uznaje za odpowiednie, pozbawiając tym samym dziecko okazji do przyswojenia sobie zainteresowań uważanych w tej grupie za niewłaściwe (E. B. Hurlock 1985). Obserwowane zainteresowania należy więc traktować z jednej strony jako wynik własnych preferencji jednostki, z drugiej zaś jako konsekwencje wpływu otoczenia.

Ze względu na ważną rolę, jaką zajmują zainteresowania w życiu dziecka, trzeba odkrywać i wzmacniać te zainteresowania, które będą mu pomocne w przystosowaniu psychicznym i społecznym (E. B. Hurlock 1985). Chcąc sprawować jakąkolwiek kontrolę nad zainteresowaniami dzieci i młodzieży, trzeba je systematycznie poznawać. Uznając, że stanowią one jeden z najważniejszych warunków skutecznego uczenia się – nie można wyobrazić sobie warsztatu pracy nauczyciela–wychowawcy, w którym zabrakłoby skutecznych narzędzi inwentaryzacji zainteresowań dziecięcych.

METODOLOGIA BADAŃ

Prezentowane badania miały charakter diagnostyczny. Ich celem było poznanie struktury zainteresowań i upodobań młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie uczęszczającej do zasadniczej szkoły zawodowej specjalnej. Wprawdzie jeszcze nie zakończono analizy uzyskanych rezultatów, uznano jednak, iż są one na tyle ciekawe, że zasługują na prezentację. Problematykę badań skoncentrowano wokół następujących pytań:

1. Jakie zainteresowania w istotny sposób różnią badane grupy dziewcząt i chłopców niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim?
2. Jakie zainteresowania dominują w rejestrze zainteresowań dziewcząt?
3. Jakie zainteresowania dominują w rejestrze zainteresowań chłopców?

Większość badaczy zajmujących się badaniami konkretnych zainteresowań ma na uwadze zainteresowania inwentaryzowane, czyli te, o których informacje uzyskuje się za pomocą odpowiedzi na wiele różnych pytań (R. Popek, S. Popek 1987).

W badaniach wykorzystano Kwestionariusz Zainteresowań i Upodobań autorstwa R. Popek i S. Popka (1987).

Kwestionariusz ten stanowi przegląd różnych czynności i zawodów, które w postaci odpowiadających im stwierdzeń lub pytań są zestawione trójkami. W ten sposób osoba badana zmuszona jest do wyboru znaczenia (wartości) danej czynności w stosunku do innych dziedzin, a nie w oderwaniu od nich. Zadaniem

badanego jest wybranie spośród nich tych, które lubi, lub tych, które najbardziej mu się podobają albo zajmują go, gdyż są dla niego z jakiegoś powodu atrakcyjne. Kwestionariusz zawiera 72 pytania podzielone na 6 grup:

- 1) pytania dotyczące wyboru najciekawszej książki,
- 2) pytania o rodzaj najchętniej wykonywanej czynności,
- 3) pytania dotyczące wyboru zajęć wykonywanych w czasie wolnym od obowiązkowych zajęć,
- 4) pytania o dziedziny i czynności, które zdaniem badanego są najważniejsze i najwyżej przez niego oceniane,
- 5) pytania dotyczące dziedzin wiedzy i działalności, w których badany odnosił w swoim dotychczasowym życiu największe sukcesy,
- 6) pytania o zawody, w których badany pragnie pracować z poczuciem wewnętrznego zadowolenia.

Każda z wymienionych grup zawiera 12 zespołów pytań. Za każdym razem w trójkach pytań zestawione są obok siebie inne dziedziny. Wszystkie stwierdzenia są skalowane.

Ze względu na treść Kwestionariusz obejmuje 9 dziedzin:

- 1) matematyczno-fizyczną,
- 2) biologiczno-medyczną,
- 3) humanistyczną,
- 4) artystyczną,
- 5) praktyczno-techniczną,
- 6) moralno-społeczną,
- 7) sportowo-turystyczno-geograficzną,
- 8) materialno-konsumpcyjną,
- 9) wojskową.

Badania wykazały wysokie wskaźniki rzetelności Kwestionariusza w aspekcie stabilności bezwzględnej. Uznano także, że Kwestionariusz jest wewnętrznie trafny. Analiza trafności teoretycznej pozwala uznać, że Kwestionariusz Zainteresowań i Upodobań jest trafnym narzędziem do badania młodzieży (R. Popek, S. Popek 1987).

Opisywany Kwestionariusz był dotychczas wykorzystywany w badaniach 12–18-letniej młodzieży szkół podstawowych i średnich. W niniejszych badaniach grupę badawczą stanowiła młodzież niepełnosprawna intelektualnie w stopniu lekkim uczęszczająca do Zasadniczej Szkoły Zawodowej Specjalnej. Tworzyło ją 31 chłopców i 34 dziewczęta w wieku od 17 do 19 lat. Badania miały charakter anonimowy. Prowadzono je wśród podopiecznych internatu, indywidualnie w czasie wolnym od zajęć.

WYNIKI BADAŃ

Na potrzeby analizy statystycznej wykorzystano Test T, umieszczony w arkuszu kalkulacyjnym Microsoft Excel 5.0 PL.

Ustalono, że badane dziewczęta i chłopcy niepełnosprawni intelektualnie ujawniali wyraźne różnice w dokonywanych wyborach przedmiotu zainteresowań. Dotyczyły one zarówno analizowanych głównych dziedzin zainteresowań, jak i dziedzin szczegółowych.

W obszarze głównych dziedzin zainteresowań i upodobań największe różnice zaobserwowano w zakresie zainteresowań biologiczno-medycznych ($p < 0,001$), artystycznych ($p < 0,001$), praktyczno-technicznych ($p = 0,001$) oraz wojskowych ($p < 0,001$). Najmniej badana młodzież różniła się w zakresie zainteresowań moralno-społecznych oraz materialno-konsumpcyjnych.

Dziewczęta bardziej interesowały się zagadnieniami z zakresu biologii i medycyny oraz ujawniały silniejsze zainteresowania artystyczne. Chłopcy byli bardziej zainteresowani zagadnieniami praktyczno-technicznymi oraz wojskowymi.

Analizie poddano także preferencje w zakresie szczegółowych dziedzin zainteresowań i upodobań. Szczegółowe dziedziny zainteresowań i upodobań uwzględnione w Kwestionariuszu prezentuje poniższe zestawienie:

Dziedzina główna – A: MATEMATYCZNO-FIZYCZNE

Dziedziny szczegółowe – Aa: Matematyczne

Ab: Fizyczne

Ac: Astronomiczne

Ad: Rachunkowe

Dziedzina główna – B: BIOLOGICZNO-MEDYCZNE

Dziedziny szczegółowe – Ba: Biologiczne*

Bb: Chemiczne

Bc: Weterynaryjne*

Bd: Medyczne*

Dziedzina główna – C: HUMANISTYCZNE

Dziedziny szczegółowe – Ca: Językowe

Cb: Historyczne

Cc: Archeologiczne

Cd: Filozoficzne

Dziedzina główna – D: ARTYSTYCZNE

Dziedziny szczegółowe – Da: Literackie*

Db: Muzyczne*

Dc: Plastyczne*

Dd: Teatralno-filmowe*

Dziedzina główna – E: PRAKTYCZNO-TECHNICZNE

Dziedziny szczegółowe – Ea: Konstrukcyjno-bud.

Eb: Elektrotechniczne*

Ec: Rzemieślnicze

Ed: Gosp. domowe*

Dziedzina główna – F: MORALNO-SPOŁECZNE

Dziedziny szczegółowe – Fa: Religijne

Fb: Społ.-polityczne

Fc: Ped.-Psychologiczne

Fd: Prawne

Dziedzina główna – G: SPORTOWO-TURYSTYCZNO-GEOGRAFICZNE

Dziedziny szczegółowe – Ga: Sportowo-wycz.*

Gb: Rekreacyjne

Gc: Turystyczne

Gd: Geograficzne

Dziedzina główna – H: MATERIALNO-KONSUMPCYJNE

Dziedziny szczegółowe – Ha: Materialne

Hb: Ludyczne

Hc: Erotyczno-seks.*

Hd: Konsumpcyjne

Dziedzina główna – I: WOJSKOWE

Dziedziny szczegółowe – Ia: Militaria*

Ib: Lotnicze

Ic: Marynarskie*

Id: Lądowe*

* wyniki istotne statystycznie

W zestawieniu wyeksponowano największe ($p < 0,01$) różnice między badanymi grupami dziewcząt i chłopców w zakresie szczegółowych dziedzin zainteresowań i upodobań.

Zaobserwowano, iż dziewczęta częściej uzyskiwały wyniki wyższe niż chłopcy. Aż w 23 spośród 36 analizowanych dziedzin szczegółowych dziewczęta uzyskały wyższy wynik niż chłopcy (tj.: matematyczne, fizyczne, astronomiczne, rachunkowe, biologiczne, weterynaryjne, medyczne, językowe, historyczne, archeologiczne, filozoficzne, literackie, muzyczne, plastyczne, teatralno-filmowe, gospodarstwo domowe, społeczno-polityczne, pedagogiczno-psychologiczne, rekreacyjne, turystyczne, materialne, ludyczne, konsumpcyjne). Chłopcy uzyskali przewagę nad dziewczętami w zakresie 13 analizowanych dziedzin szczegółowych (tj.: chemiczne, konstrukcyjno-budowlane, elektrotechniczne, rzemieślnicze, religijne, prawne, sportowo-wyczynowe, geograficzne, erotyczno-seksualne, militaria, lotnicze, marynarskie, lądowe).

Badane dziewczęta są bardziej niż chłopcy zainteresowane zagadnieniami z zakresu: biologii, weterynarii i medycyny; zagadnieniami o charakterze artystycznym i gospodarstwem domowym.

Chłopcy uzyskali wyraźną przewagę nad dziewczętami w zakresie zainteresowań elektrotechnicznych; zainteresowań sportowo-wyczynowych, erotyczno-seksualnych oraz wojskowych (tj.: militaria, marynarskie i lądowe).

Dodatkowo ustalono dla obu badanych grup zestawy zainteresowań najbardziej i najmniej intensywnych (na potrzeby takiego zróżnicowania zainteresowań dziewcząt i chłopców dokonano obliczeń wartości I i III kwartyli).

W rejestrze zainteresowań dziewcząt najsilniejsze okazały się zainteresowania biologiczne, weterynaryjne, muzyczne i konsumpcyjne.

Chłopcy najbardziej interesowali się zagadnieniami dotyczącymi elektrotechniki, rzemiosła i sportu oraz erotyczno-seksualnymi.

Wspólnymi dla obu grup okazały się takie silne zainteresowania, jak: zainteresowania gospodarstwem domowym (choć dziewczęta uzyskały w tym zakresie wyraźną przewagę nad chłopcami), rekreacyjne, turystyczne, materialne i ludyczne.

Najmniejsze zainteresowanie dziewcząt budziły zagadnienia konstrukcyjno-budowlane, elektrotechniczne oraz militaria, marynarskie i lądowe.

Chłopcy w niewielkim stopniu interesowali się matematyką, biologią, archeologią, zagadnieniami literackimi, plastyką i zagadnieniami społeczno-politycznymi.

W obu grupach niewielkim zainteresowaniem cieszyły się zagadnienia dotyczące fizyki, chemii, filozofii i prawa.

PODSUMOWANIE

Wyniki badań wskazują na duże znaczenie płci w rozwoju zainteresowań. Badacze na ogół sądzą, że niektóre zainteresowania są raczej męskie, inne raczej kobiece. Mężczyźni interesują się bardziej aktywnością fizyczną, przedmiotami i problemami z dziedziny mechaniki i nauk ścisłych, polityką i handlem. Zainteresowania sztuką, muzyką, literaturą, ludźmi, pracą biurową, nauczaniem i służbami społecznymi spotykamy często u kobiet. Jest rzeczą godną uwagi, że zainteresowania kulturalne są raczej charakterystyczne dla kobiet, a zainteresowania męskie przejawiają się zwłaszcza we współzawodnictwie oraz w tworzeniu i zdobywaniu dóbr (D. E. Super 1972, za: A. Gurycka 1989).

Wyraźne różnice w zainteresowaniach dziewcząt i chłopców ujawniono także w badaniach R. Radwiłowicza (1964). Uwzględniając kryterium treści, ustalono, że dziewczęta znacznie częściej interesowały się zagadnieniami z zakresu języka polskiego i biologii, chłopcy zaś – zagadnieniami dotyczącymi techniki oraz historii z polityką.

Podobne rezultaty uzyskano w 13 spośród 23 analizowanych badań nad zainteresowaniami przeprowadzonych za granicą (A. Gurycka 1989).

Wyniki niniejszych badań także odpowiadają ujawnionym tendencjom. Taki rezultat może stanowić oparcie dla tezy, iż różnice płci pozostają silne pomimo obniżenia poziomu zdolności.

Należy także zwrócić uwagę na uzyskane rezultaty z punktu widzenia rozwoju umysłowego jednostki. Większość wyników badań wskazuje na istnienie związku przyczynowego między zdolnościami a zainteresowaniem. Dzieje się tak dlatego, że zainteresowania są wtórne w stosunku do zdolności. E. K. Strong badał zależność między zainteresowaniami inwentaryzowanymi a inteligencją i stwierdził, że „zainteresowania naukami ścisłymi, czystymi i stosowa-

nymi są charakterystyczne dla osób najbardziej inteligentnych” (za B. Hornowski 1986, s. 245–247).

Rejestr tych spośród zainteresowań, które uzyskały najniższe natężenie, wy daje się w dużym stopniu potwierdzać to przypuszczenie.

BIBLIOGRAFIA

- Gurycka A. (1989). *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*. Warszawa: WSiP.
- Hornowski B. (1986). *Rozwój inteligencji i uzdolnień specjalnych*, wyd. 2. Warszawa: WSiP.
- Hurlock E. B. (1985). *Rozwój dziecka*. Warszawa: PWN.
- Łapińska R., Żebrowska M. (1986). *Wiek dorastania*, [w:] Żebrowska M. (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, wyd. 12. Warszawa: PWN, s. 664–796.
- Popek R., Popek S. (1987). *Kwestionariusz Zainteresowań i Upodobań (prezentacja narzędzia)*, [w:] Popek S. (red.), *Z badań nad zdolnościami i uzdolnieniami specjalnymi młodzieży*. Lublin: Wyd. UMCS, s. 151–169.
- Reykowski J. (1978). *Emocje i motywacja*, [w:] Tomaszewski T. (red.), *Psychologia*, wyd. 4. Warszawa: PWN, s. 566–628.
- Reykowski J. (1978). *Osobowość jako centralny system regulacji i integracji czynności*, [w:] Tomaszewski T. (red.), *Psychologia*, wyd. 4. Warszawa: PWN, s. 762–825.

SUMMARY

Interests are a phenomenon which can be used as a subject of research; they are an empirical result of these studies and they allow for planning the activities and achieving definite goals in this sphere (educational and developmental goals) (R. Popek, S. Popek 1987). On the other hand, one should pay attention to the fact that a child is not born with shaped interests. These are a result of learning (E. B. Hurlock 1985).

Therefore, it is hard to state explicitly which factors proved decisive for the formation of a definite register of interests in a child.

It seems more important to search for an answer to the question of how to shape interests which would be valuable from the point of view of a child's development, and especially from the point of view of a child's greater independence. Diagnosis always has to be the starting point for such considerations. The results achieved in the studies presented here clearly point at the needs that are in this respect shown by boys and girls with mild intellectual retardation.

